

Vastauksia filosofian reaalin kysymyksiin

Kevään ylioppilaskirjoitusten parhaina filosofian vastaajina niin & näin -lehti ja Filosofian ja elämäntutkimustiedon opettajat (FETO ry) palkitsivat kaksi kokeilasta, Päivi Jokisen Oulun Madetojan musiikkilukiosta sekä Ville Paukkosen Munkkiniemen yhteiskoulun lukiosta Helsingistä. Molemmat saavuttivat piste-maksimien, eli täydet pisteet jokaisesta kuudesta kysymyksestä. Palkitut vastaanottivat Opetushallituksessa 30. 5. perinteiseen tapaan onnittelet, kukat sekä palkinnoksi filosofista lukemista: mm. niin & näin -lehden vuosikerran sekä Vastapainon lahjoittamia kirjoja, joiden kärjessä uunituore C. S. Peircen Johdatus tieteen logikkaan ja muita kirjoituksia. niin & näin ja FETO onnittelevat myös opettajia Juhani Räisänen (Oulu) ja Ari Anteroinen (Helsinki) kättilöntaidoistaan. Seuraavassa kolme esimerkkiä Ville Paukkosen vastauksista. Molempien palkittujen kaikki vastaukset ovat luettavissa FETO:n kotisivuilla: www.feto.fi

Tehtävä 2

Arvot voidaan joko olettaa objektiivisiksi tai subjektiivisiksi. Niistä voidaan olettaa saatavan tietoa joko rationaalisesti tai irratiivisesti. Arvonaturalismi olettaa arvot olemassa oleviksi sekä rationaalisesti saavutettavissa oleviksi. Sen edustaja voi esittää esim. tosiasian, että ihmiset tavoittelevat mielihyvää ja vetävät tästä johtopäätöksen, että mielihyvä on hyvää. Tällöin hän kuitenkin syyllistyy naturalistiseen virhepäätelmään olettaessaan, että se mitä ihmiset tavoittelevat on hyvää sinänsä. Tosiasiaa hyvä ei tyhjene sellaisiin tosiasioihin kuin esim. mielihyvä.

Rationaalista arvosubjektivismia edustaa ns. arvohumanismi, joka myöntää arvojen riippuvan ihmisestä, mutta jonka mielestä niistä silti voidaan keskustella rationaalisesti. Irratiivista arvosubjektivismia edustaa emotivismi sekä arvorelativismi. Arvorelativistisesti huomauttaa arvojen vaihtelevan

yhteisöstä toiseen ja päättelee ne siksi relatiivisiksi. Tämä voi kuitenkin johtua tosiasiauskomusten eroavuudesta. Vaikka arvostukset vaihtelisivatkin yhteisöstä toiseen, niin se ei vielä todista arvoja relatiivisiksi. Arvoemotivistin mukaan arvoarvostelmat ovat pelkkiä tunteen ilmauksia. A. J. Ayerin mukaan kun sanon ”luonnon saastuttaminen on väärin”, sanonkin itse asiassa ”luonnon saastuttaminen on yäk”. Kuitenkin meistä tuntuu, että arvoarvostelmat ovat enemmän kuin tunteen ilmaisuja.

Arvointuitionisti näkee arvot objektiivisiksi, mutta vain intuition kautta saavutettaviksi. Kuitenkin intuitionme poikkeavat paljon toisistaan. Shaftesbury, joka oli ns. moraaliaisti-koulukunnan edustaja, sanoi että intuitionimme voi harjoittaa esim. kasvatuksen avulla. Hänen mukaansa jokaisella on moraalinen aisti, jonka avulla voi saada tietoa hyvästä. Hyvä ilmenee meille hyvänä omanatuntona. Shaftes-

Kevään koekysymykset

1. Havainto tietoa perustelevana tekijänä
2. Mitä ovat arvot, ja miten ne vaikuttavat ihmisen toimintaan?
3. Taj Mahalia on yleisesti sanottu yhdeksi maailman kauneimmista rakennuksista. Miten tällaisia väitteitä perustellaan ja arvioidaan filosofisessa estetiikassa?
4. Esisokraattinen filosofi Herakleitos sanoo: ”Kaikki virtaa”, ja: ”Et voi astua kahta kertaa samaan virtaan.” Ei tiedetä, mitä hän oikeastaan tarkoittaa näillä väitteillä. Pohdi, mitä nämä väitteet voisivat filosofisesti merkitä.
5. Tieteiskirjailija Arthur C. Clarcken tarinaan perustuvassa Stanley Kubrickin elokuvassa 2001: Avaruusseikkailu esiintyy ajatteleva ja tunteva tietokone HAL, joka kärsii mielen terveyden ongelmista. Voivatko tulevaisuuden tietokoneet ajatella ja tuntea kuin HAL? Millä perusteella?
- +6. Miksi huumeet ovat laissa kiellettyjä? Esittele ja arvioi erilaisia huumeiden vastaisia argumentteja ja niiden taustalla olevia filosofisia näkemyksiä.

buryn mukaan moraalista on suoraan verrannollinen kauneusaistiin ja joillakin se on kultivoituneempi kuin toisilla.

Selvää joka tapauksessa on, että ihmisen toimintaa ohjaavat jonkinlaiset käsitykset arvoista. Tärkeintä kaikkien edun kannalta on päästä jonkinlaiseen yksimielisyyteen arvoista ja pystyä keskustelemaan niistä järkevästi. Tällöin voisimme ehkäistä kauheet, joita syntyy kahden fundamentaalisen arvo-objektivistin kohdatessa ja saavuttaa miellyttävämmän olotilan itsellemme ja lajitovereillemme.

Tehtävä 3

Teoriat kauneudesta liittyvät läheisesti taiteen käsitteeseen, varsinkin kun puhutaan ihmisen tuotoksista. Kauneus voidaan mieltää subjektiiviseksi, jolloin lause ”Sinä pidät Mozartista, minä Megahellistä – kauneus on kuulijan korvassa” on täysin hyväksyttävä. Toisaalta voidaan esittää, että kauneus on esineissä itsessään objektiivisena ominaisuutena, jolloin kylläkin nousee kysymyksiä jos joku ei menekään sanattomaksi vaikkapa Mona Lisan edessä. Subjektiiviseen kauneuskäsitykseen liittyvät usein tunteet hyvin vahvasti. Kun nyt oletettavasti menen sanattomaksi Taj Mahalin edessä, niin sanotaan että esine herättää minussa tunteita. Sen sijaan joku amerikkalainen turisti voi pysyä hyvinkin kylmänä Taj Mahalin edessä ja ihmetellä vaikkapa miksei siihen rakenneta pilvenpiirtäjiä. On siis perusteetonta puhua mistään asiasta kauniimpana kuin toisesta.

Objektiivisen kauneuskäsityksen omaava henkilö sanoisi kyseisessä rakennuksessa olevan kauneuden saavan minun kauneusaistini toimimaan. Hän voisi jopa säättää amerikkalaisen turistiparan surkastunutta ja banaalia kauneusaistia ja koettaa saada tätä näkemään Taj Mahalin ilmisevä kauneus. Hän voisi pitää rakennusta Platonin tapaan esimerkillisenä kauneuden idean heijastumana, mutta tällöin hän ei olisi oikeutettu sanomaan Taj Mahalia taiteeksi, sillä Platonin mukaan taide on aina jonkun imitaatiota ja rakennukset eivät suoranaisesti jäljittele luontoa.

Kauneuteen liitetään usein tietty esteettinen asenne. Kantin mukaan minä, toisin kuin amerikkalaisturisti, tarkastelin rakennusta pyyteettömästi ajattelematta sitä päämääränä mihinkään. Tällöin tunsin hetkeksi itseäni ahdistavan dualismin fyysisen ja henkisen välillä hellittävän ja olin kokonainen. Schopenhauer taas sanoisi, että tuon kauneuden kokiessani pääsin irti tahdostani, joka ei koskaan täysin tyydyty

ja olin hetken onnellinen. Hegelin mukaan taasen Taj Mahal oli intialaisen ihmisen tuhat vuotta sitten harjoittaman maailman- ja itseymmärryksen merkki, olemisen tapaa kuvaava monumentti. Sen jälkeen uskonto ja lopulta filosofia ovat ottaneet taiteen paikan maailmanhengen itseilmaisun välineinä ja samanlaista monumenttia on enää mahdotonta rakentaa.

Esteetikko voisi pyytää amerikkalaista tarkastelemaan rakennusta pyyteettömästi. Jos tuloksena ei olisi kauneuden kokeminen, voisi esteetikko kouluttaa amerikkalaisen kauneusaistia kunnes tämä lopulta näkisi Taj Mahalin kauneuden. Sitten hän voisi pyytää tätä vertaamaan Taj Mahalia muihin näkemiinsä kauniisiin rakennuksiin. Jos amerikkalainen vielä pitäisi Empire State Buildingia kauniimpana, voisi esteetikko kiinnittää amerikkalaisen huomion Taj Mahalin symmetriseen muotoon ja runsaisiin koristeisiin. Jos rationaalinen keskustelu ei tuottaisi toivottua tulosta, jouduttaisiin sanomaan että Taj Mahal ehkä on yksi maailman kauneimpia rakennuksia, mutta me emme voi saavuttaa siitä rationaalista, intersubjektiivista tietoa.

Tehtävä 5

Kysymys ajattelevasta ja tuntevasta tietokoneesta liittyy olennaisesti ns. psykofyysiseen ongelmaan. Kysymys on sielusta, joka on henkistä, ei-ulottuvaista, sekä ruumiista, joka on ulottuvaista, ei-henkistä. Miten näiden välillä voi olla vuorovaikutusta? Miten henki voi vaikuttaa ruumiiseen? Eikö se riko energiansäilyvyyden lakia kohtaan? Onko mitään henkeä?

Jos vastaamme kysymykseen dualistisesti, voimme pitäytyä arkipsykologiassa, mutta jos joudumme keksimään ratkaisun sielun ja ruumiin yhteydelle yleisesti ehdotettu ratkaisu on interaktionismi, jonka mukaan käpyrauhanen on ruumiin ja sielun välittävä osa. Tämän ratkaisun kehitti Descartes. Voimme tosin kysyä, ratkaisiko se yhtään mitään. Jos dualisti kuitenkin on oikeassa, niin kysymys ajattelevasta ja tuntevasta tietokoneesta on mieletön, sillä tietokone on mekaaninen, kuten ruumis ja eläimet Descartesin mukaan ja mekaaninen laite tarvitsee sielun ollakseen inhimillinen. Tämä kylläkin sallisi vaikkapa ihmisaivojen kytkemisen johonkin laitteeseen, mutta siitä ei ollut nyt kysymys.

Eliminoiva materialisti kiistää koko tajunnan olemassaolon ja hyväksyy vain havaittavat ilmiöt. B. F. Skinner edusti josakin määrin tätä kantaa behaviorismillaan. Jos tämä pitäisi paikkansa ja tiede todella

paljastaisi kansanpsykologian näennäiseksi, niin tällaisen koneen rakentaminen olisi toki mahdollista. Kuitenkin eliminoivan materialismin tiedekäsitys tuntuu liian altaalta puhuessaan pelkästään havaittavista ilmiöistä. Jos näin olisi, niin joku voisi sanoa minulle, miltä minusta tuntuu. Tämä taasen tuntuu absurdilta, sillä tietoisuus on osa minua.

Reduktoiva materialisti esittää, että tajunnantilat vastaavat aivojen fysiologisia tiloja. Tällöin oletetaan, että nuo monimutkaiset vastaavuussuhteet saadaan joskus selville ja myöskin tekoäly voidaan rakentaa. Voidaan silti esittää, että vaikka tajunnantilat vaativat aivotiloja, niin se ei vielä todista niiden olevan identtisiä.

Hieman hienostuneempi versio onkin funktionaalinen materialismi. Se olettaa, että tietoisuus on aivojen funktio. Samat tajunnantilat voivat ilmetä erilaisina fysiologisina tiloina aivoissa. Tajunta päältä aivoja. Jos näin on, voimme myöskin rakentaa tekoälyn, joka ajattelee ja tuntee. Emme kuitenkaan epäröisi sulkea tällaista konetta. Meille ei tulisi minkäänlaista moraalista krapulaa vaikka sulkisimme sen.

Emergentti materialismi on kanta, joka ei sanottavasti eroa psykofyysisestä dualismista. Sen mukaan tajunta on aivojen emergentti ominaisuus, eli ominaisuus, joka ei esiinny yksilötasolla eikä siis ole redusoitavissa yksilötasolle. Tämän kannan edustaja ei voisi hyväksyä tuntevaa ja ajattelevaa konetta, sillä tietokone ei ole aivojen kaltainen, eikä siinä siis ole emergenttiä ominaisuutta tietoisuus.